

Методичні рекомендації про викладання географії у 2021/2022 навчальному році. Географія

"...Виховання я завжди починаю з географії. Нехай вони загубляться по житті, але завжди знатимуть, де знаходяться."
Агата Крісті ("Вбивство у Східному експресі")

Географія — мова землі, яка розповідає нам про свої природні багатства, історію та культуру народів.

Середовище, в якому живе людина, це не тільки дім, робота, транспорт тощо. Говорять, для знищення душі народу необхідно зруйнувати його культурне середовище. Це не тільки школи, мова, імена, але й географічні назви.

Не варто забувати, що першою ознакою географічного об'єкту є його назва. Такі назви в минулому ніколи не давалися випадково. Вони дуже влучно відображали особливості природи тієї чи іншої місцевості, її природних багатств, а також економічні, культурні, побутові умови життя людей. Відомо, що топонімічний код географічних об'єктів пунктів землі тісно пов'язаний з генокодом народу, націй.

У чому сутність того чи іншого утворення і чому воно сформувалося саме у цьому місці та як воно вписується у цілісність наступного масштабного рівня ...? Саме на ці питання дає відповідь географія, як наука, не втрачаючи своєї актуальності в сучасних умовах.

У 2021/2022 навчальному році учні 6-9 класів продовжать вивчати географію за навчальною програмою, затвердженою наказом МОН від 07.06.2017 № 804, та навчальною програмою для 8-9 класів з *поглибленим вивченням* географії, рекомендованою Міністерством освіти і науки України (лист МОН від 25.08.2020 № 1/11-5718), що розміщені на офіційному вебсайті МОН за покликанням:

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-5-9-klas>

У старшій профільній школі учні 10-11 класів вивчатимуть географію на рівні стандарту (52 години, 1,5 години на тиждень - 10 клас) та (35 годин, 1 год. на тиждень - 11 клас), на профільному рівні (175 годин, 5 год. на тиждень) за навчальними програмами, затвердженими наказом МОН від 23.10.2017 № 1407. (Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednyaosvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>).

Слід зазначити, що кількість годин на вивчення програмного матеріалу за темами курсів 6-9 класів та 10-11 як на рівні стандарту, так і профільному, є орієнтовною її можна змінювати в межах визначеного навчального часу. Учителю

може на власний розсуд змінити розподіл годин між темами і розділами, використати години резервного часу з метою глибшого вивчення окремих тем, проведення уроків узагальнення і систематизації знань після вивчення великих розділів і тем, проведення екскурсій, зустрічей, обговорення дискусійних питань, що виникли під час вивчення певних тем тощо.

На основі навчальної програми предмета/інтегрованого курсу вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу.

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних стандартів таких документів у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області є неприпустимим.

Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі.

Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчитель має самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в навчальній програмі. Учитель може переносити теми уроків, відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал, визначати кількість годин на вивчення окремих тем. Адміністрація закладу загальної середньої освіти або працівники методичних служб можуть лише надавати методичну допомогу вчителю з метою покращення освітнього процесу, а не контролювати його.

Сьогодні перед учителем географії поставлено складне методичне завдання - реалізувати на практиці компетентнісний підхід. У географічній освіті це інноваційний напрям, що дає можливість по-новому сприйняти і зрозуміти важливе методичне питання - «з якою метою вчити школярів географії?». Інструментом забезпечення успіху навчання географії має стати наскрізне застосування в освітньому процесі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) (мультимедійні презентації, інтерактивні дошки, електронні словники, довідники, енциклопедії та ін. засоби навчання, аудіо-, відео- техніка, Інтернет-ресурси і т.п.).

Сучасний учитель вибирає серед, описаних у методичній літературі технологій і методів, до прикладу: «перевернутий клас», «гейміфікація», «бріколаж», змішане навчання (blended learning гібридне)», система управління навчальним процесом (LMS), «хмарне» навчання», «скрайбінг» «кейс-метод» та інших, той, який органічно поєднується з особливостями змісту теми, що вивчається, індивідуальними особливостями учнів та їх підготовкою.

Оцінюючи результати навчально – пізнавальної діяльності учнів з географії, необхідно урізноманітнювати завдання, враховуючи всі рівні когнітивного домену: низький рівень знань – вважається найнижчим рівнем, тестові завдання цього рівня, переважно, вимагають згадати раніше засвоєний матеріал, це завдання на перевірку знання термінології, фактів, визначень, класифікацій, правил, методів і т. д. Рівень розуміння – вимагає інтерпретації матеріалу, трансформація текстового матеріалу мовою карт, графіків і рисунків тощо. Рівень застосування – характеризує здатність використовувати вивчений матеріал у новій ситуації. До цієї когнітивної категорії належить застосування знань, законів, закономірностей у практичних ситуаціях розрахунки із застосуванням вивчених алгоритмів розв’язку тощо. Рівень аналізу – (здатність розкласти ціле на частини) Прикладами завдань, що стосуються аналітичних здібностей, можуть бути такі, що потребують зробити невизначені припущення, розрізнити факти та наслідки, вибрати доречні дані. Аналіз вимагає не лише володіння знаннями, а й розуміння взаємозв’язків між різними типами відомостей. Аналіз вважається вищим когнітивним рівнем. Рівень синтезу (складання цілого з частин). Прикладами завдань, що стосуються здатності до синтезу, можуть бути такі, що потребують складання відбору ознак, характеристик, дій або експерименту в конкретній ситуації, створення нових прикладів, формулювання класифікаційних принципів. Рівень оцінювання – стосується здатності давати оцінку, зокрема критичну, процесам, явищам, особливостям, доказам, перспективам.

Основними видами оцінювання є **поточне і підсумкове** (тематичне, семестрове, річне). Для перевірки навчальних досягнень учнів доцільно використовувати різні форми контролю: усне опитування, самостійна письмова робота, тестування, контрольна робота).

Письмові роботи з географії у тому числі тематичні, що виконуються протягом семестру, після завершення вивчення теми, можуть виконуватися у різному форматі.

Підсумкова (контрольна) робота, одна на рік готується вчителем (рекомендовано тестовий формат з картографічним завданням), виконується письмово і є обов’язковою. Для запобігання перевантаження учнів, час проведення підсумкових (контрольних) робіт визначається загальношкільним графіком, складеним заступником директора освітнього закладу за погодженням із вчителем.

Виконання аналітичних завдань та досліджень, спрямованих на розвиток умінь і навичок роботи з географічними картами та іншими джерелами інформації, розв’язання географічних, екологічних й соціально-економічних задач, здійснення порівняльного аналізу, що пропонуються під час виконання програмних практичних робіт, через які реалізується практична спрямованість курсу, стануть важливою формою і засобом перевірки та оцінювання результатів навчання, які є обов’язковими для всіх учнів класу. **Обов’язковими** для

оцінювання у кожному семестрі є **дві практичні роботи на вибір учителя**. Для учнів, старшої школи, що вивчають географію на профільному рівні, вчитель обов'язково оцінює п'ять практичних робіт на вибір у кожному семестрі.

Із запропонованої тематики **досліджень** учень за бажанням вибирає **1-2 дослідження (упродовж року)** та виконує його індивідуально або в групі. Учитель оцінює таку роботу під час її захисту чи презентації.

Рекомендується раз в семестр оцінювати ведення **контурної карти**.

Для кращого розуміння всіх термінів і понять сучасної суспільної географії радимо користуватись єдиним в Україні безкоштовним спеціалізованим науковим словником: <https://geohub.org.ua/geography>.

Тематична оцінка виставляється з урахуванням поточних оцінок за різні види навчальних робіт, у тому числі проектну діяльність, контрольні, дослідження та практичні роботи.

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичного. При виставленні оцінки за семестр ураховуються складність і значущість окремих тем для формування предметної компетентності, тривалість їх вивчення, динаміка навчальних досягнень учня (учениці).

Річне оцінювання здійснюється на підставі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним від оцінок за I та II семестри. При виставленні річної оцінки мають враховуватися: динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом року; важливість тем, які вивчались у I та II семестрах, тривалість їх вивчення та складність змісту; уміння застосовувати набуті протягом навчального року знання тощо.

У Новій українській школі ресурсом розвитку учня вважається **формувальне оцінювання**. Під формувальним оцінюванням розуміють інтерактивне оцінювання прогресу учнів, що дає змогу вчителю визначати потреби учнів та відповідним чином адаптувати процес навчання. Для вчителя формувальне оцінювання означає чітке формулювання освітнього результату, який потрібно отримати, оцінити в кожному конкретному випадку та організувати відповідно до цього свою роботу. Для учня - це можливість вчитися на помилках; зрозуміти, що є важливим, а що другорядним.

Важливим залишається питання - робота з комп'ютерними симуляціями та імітаційними параметризованими моделями. Наступна PISA буде «електронною», а не «паперовою», тож треба готуватися до роботи з такими завданнями, зокрема за допомогою геосервісів (Wikimapia (wikimapia.org); Google Maps (maps.google.com); Google Earth (earth.google.com) та ін), що надають інструменти для роботи з географічними даними та дозволяють користувачеві ознайомлюватися з різними країнами світу і навіть віртуально подорожувати; шукати різні об'єкти на карті Землі, переглядати, коментувати, доповнювати світлинами у наш інформаційний час достатньо.

Також інформуємо, що на цьому ж сайті у розділі «Електронна бібліотека», крім розміщено науково-популярне видання серії «Шкільна бібліотека»: «Унікальні сторінки географії. Визначні географічні відкриття» посібник для 56 класів електронних версій підручників з географії (режим доступу: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikov/>), закладів загальної середньої освіти (авт. Гільберг Т. Г., Лис Ю. В., Совенко В. В.) (режим доступу: <https://lib.imzo.gov.ua/posbniki-ser-shklabbloteka/unkaln-stornki-geograf-viznachn-geografchn-vdkritya-posbnik-ser-shklabbloteka-dlya-5-6-klasv-zakladv-zagalno-seredno-osviti-avt-glberg-t-g-lis-yu-vsovenko-v-v/>).

Вчителі-географи й цього навчального року можуть отримати фахову підтримку, що надають традиційно науково-методичний журнал «Географія та економіка у рідній школі» Міністерства освіти і науки України, журнал «Географія. Книжковий додаток», науково-популярний журнал з природничих дисциплін «Колосок», а також газета «Краєзнавство. Географія. Туризм», що відображають виклики та тенденції у географічній освіті. Сторінки видань знайомлять з ідеями та найкращим досвідом педагогічних працівників за всіма напрямками освітніх трансформацій.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інші джерела:

1. Географіка. Географічний портал [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://geografica.net.ua/publ/galuzi-geografiji/metodika-vikladannja-geografiji/35>
2. Інтернет на користь: онлайн-ресурси для вивчення географії [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://naurok.com.ua/post/internet-na-koristonlayn-resursi-dlya-vivchennya-geografi/>
4. Всеукраїнська школа онлайн портал [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://lms.e-school.net.ua/>
5. PISA: природничо-наукова грамотність / уклад.Т. С. Вакуленко, С. В. Ломакович, В. М. Терещенко, С. А. Новікова; перекл. К. Є. Шумова. - Київ, 2018. - 119 с.
6. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт. :М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін. ; Український центр оцінювання якості освіти. - Київ : УЦОЯО, 2019. - 439 с.
7. Уроки PISA -2018: Природничо-наукова грамотність і як її розвивати /авт. О. Козленко, Інституту педагогіки НАПН України ж-л «Біологія і хімія в рідній школі». — 2020. - № 1 - 8 стор.
8. Медіаграмотність на заняттях з географії. Навчальне видання / Філончук Зоя. За редакцією Волошенюк О., Іванова В. — Київ: АУП, ЦВП, 2020. — 73 с., іл.

Корисні посилання для вчителів географії:

1. Онлайн-ресурси для вивчення географії [Електронний ресурс]. — Режим

доступу:

<https://naurok.com.ua/post/internet-na-korist-onlayn-resursi-dlya-vivchennya-geografi>

3. Дистанційне навчання з географії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.classtime.com/en/>

4. Електронних версій підручників із географії: [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/>

5. Навчальні матеріали, конспекти і підручники, карти та питання з географії / <https://geographer.com.ua/book>

6. Український центр оцінювання якості освіти. ЗНО з географії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://testportal.gov.ua/geo/>

7. Географічна онлайн-гра. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.geoguessr.com/>

8. Колекції пазлів є онлайн-картою континенту або країни.. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nationalgeographic.com/maps/>

9. Географічні вікторини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://online.seterra.com/uk/vgp/3205>

10. Колекція інтерактивних сферичних панорам світу, де можна здійснювати прогулянки вулицями найпопулярніших міст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.360cities.net/>

11. [7 чудес України](#) – всеукраїнський просвітницький проект. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

12. Цікаве та корисне відео з географії . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/channel/UCMIVE71tHEUDkuw8tPxtzSQ/videos>.

13. Про Україну зсередини (культура, географія, історія) <https://www.youtube.com/channel/UCbNaKxi1j-Q5jWZDpJZp56g/featured>

14. Серіал «BBC –Планета Земля». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rezka.ag/series/documentary/10839-bbc-planeta-zemlya-2006.html>

15. ТОП-10 сайтів для вивчення шкільних предметів: <https://carpatobserver.eu/топ-10-сайтів-для-вивчення-шкільних-предметів>

16. Відеоуроки для навчання і розвитку школярів: <https://edpro.ua/blog/videouroky-dlja-navchannja-ta-rozvytku-shkoljariv>

17. [Наука та Всесвіт](#)– відео про дослідження Всесвіту, природи, людини. <https://www.youtube.com/channel/UC9gDR8zmbMhgEULgXipm3OA/featured>

18. Державна служба статистики України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу www.ukrstat.gov.ua